

Sociální pedagogika na Slovensku

História a súčasnosť sociálnej pedagogiky v kontexte „Banskobystrickej školy“

Jolana Hroncová

Sociálny pedagóg patrí medzi pomáhajúce profesie, ktoré sa na Slovensku začali rozvíjať až začiatkom 90. rokov 20. storočia. Profesia sociálneho pedagóga sa začala rozvíjať po roku 1993 na viacerých vysokých školách súbežne s rozvojom sociálnej pedagogiky. Ich rozvoj bol pomerne dynamický, ale značne diferencovaný podľa toho na akých katedrách a fakultách sa začali rozvíjať. Pedagogická fakulta Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici patrila medzi prvé fakulty, ktoré začali vzdelávať sociálnych pedagógov a aj v súčasnosti patrí *Banskobystrická škola sociálnej pedagogiky*, ktorá rozvíja sociálnu pedagogiku na Katedre pedagogiky, medzi najintenzívnejšie pracoviská v rozvoji sociálnej pedagogiky i prípravy sociálnych pedagógov na Slovensku. V roku 2018 si pripomíname na Katedre pedagogiky Pedagogickej fakulty UMB v Banskej Bystrici 25. výročie začiatku vzdelávania sociálnych pedagógov v magisterskom štúdiu.

Konštituovanie profesie a vzdelávania sociálnych pedagógov na Slovensku, s osobitným zreteľom na Pedagogickú fakultu UMB v Banskej Bystrici

Pred rokom 1989 sa na slovenských vysokých školách sociálna pedagogika nerozvíjala a ani nevyučovala v rámci odboru pedagogika, profesia sociálneho pedagóga tiež neexistovala. Sociálno-patologické javy u detí a mládeže nepredstavovali vážny výchovný a spoločenský problém a za socializmu prakticky neexistovali ani spoločensky nežiaduce javy, ako je nezamestnanosť, bezdomovectvo, žobravosť a pod., resp. boli tabuizované. Po roku 1989, v súvislosti s nárastom sociálno-patologických a spoločensky nežiaducich javov v spoločnosti, vznikla aj spoločenská potreba rozvoja pomáhajúcich profesií a vied, ktoré sa nimi zaoberali, osobitne sociálnej pedagogiky a sociálnej práce. Na potrebu rozvoja pomáhajúcich profesií v postkomunistických krajinách upozornila aj OECD v roku 1994.

Positívne však možno hodnotiť skutočnosť, že sociálna pedagogika sa pred rokom 1989 rozvíjala na Slovensku aj pred rokom 1989 v Ústave experimentálnej pedagogiky SAV v Bratislave, teda pod strechou najvyššej vedeckej inštitúcie. Jej základy položil koncom 70-tych rokov 20. storočia, prof. Ondrej Baláž, DrSc., pod silným vplyvom poľskej (ale aj nemeckej) sociálnej pedagogiky. Kniha R. Wroczińskiego *Sociálna pedagogika* ([Wrocziński, 1968](#)) a najmä predhovor prof. L. Bakoša v nej, kde zdôrazňoval nutnosť rozvíjania sociálnej pedagogiky na Slovensku, pretože: „Málo pedagogických pracovníkov sa zameriava na sociálnu pedagogiku, dnes veľmi dôležitú pedagogickú disciplínu“ ([in Wrocziński, 1968, s. 7](#)), boli silnou motiváciou pre vzbudenie záujmu O. Baláža pre sociálnu pedagogiku. Uvádza to vo svojom referáte *K problémom sociálnej pedagogiky* na prvej slovenskej konferencii o sociálnej pedagogike, ktorá sa uskutočnila na Pedagogickej fakulte UK v Bratislave v roku 1996 pod názvom *Sociálna pedagogika a jej postavenie v systéme vied* slovami: „Tieto slová, a najmä dielo Ryszarda Wroczińskiego, boli pre mňa výzvou, povzbudením a podnetom do intenzívnejšej vedeckovýskumnej a publikačnej činnosti v oblasti sociálnej pedagogiky. Prispeli k prekonaniu ignorovania tejto hraničnej vednej disciplíny u nás“ ([Baláž, 1996, s. 496](#)). Autorka tohto príspevku mala tú česť byť prvou ašpirantkou O. Baláža, so špecializáciou na sociálnu pedagogiku v rokoch 1973–78 a preto mala možnosť participovať na jej rozvoji od jej vzniku, až po súčasnosť. Prínos O. Baláža pre slovenskú sociálnu pedagogiku zhodnotila J. Hroncová, ako pokračovateľka „Balážovej školy sociálnej pedagogiky“ aj s kolektívom Katedry pedagogiky a tiež vysokoškolskými učiteľmi z iných slovenských

fakúlt, ktoré sociálnu pedagogiku rozvíjali, v dvoch publikáciách a síce *Život a dielo prof. Ondreja Baláža* (Hroncová & Staňová, 2007) a *Sociálna pedagogika na Slovensku* (Hroncová a kol., 2012). Tieto práce boli venované 85. a 90. výročiu narodenia O. Baláža.

Po zrušení Ústavu experimentálnej pedagogiky SAV v Bratislave v roku 1993 (existoval iba 20 rokov, teda v rokoch 1973–1993) sa našťastie začala sociálna pedagogika rozvíjať postupne na viacerých slovenských vysokých školách najprv v teoretickej rovine, ale neskôr aj v pedagogickej, vedeckovýskumnej a publikačnej oblasti.

Etapy vývoja sociálnej pedagogiky na Slovensku po roku 1989

V historickom kontexte v SR možno vymedziť viaceré štádiá rozvoja pregraduálnej prípravy sociálnych pedagógov (Gregorová, 2006, s. 39-41), ktoré bezprostredne súviselo aj s rozvojom sociálnej pedagogiky ako pedagogickej disciplíny. V prvej etape vývoja sociálna pedagogika existovala iba ako učebný predmet a začala sa vyučovať v roku 1990 na Katedre pedagogiky Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave. Iniciátorom zavedenia tohto predmetu do štúdia v odbore pedagogika bol P. Kompolt a vyučovať ho začala Z. Bakošová (Bakošová, 2008, s. 19). Druhé štádium začalo v roku 1993, keď sa v rámci učiteľstva všeobecnovzdelávacích predmetov vytvorila v odbore pedagogika od 3. ročníka študijná špecializácia sociálna pedagogika (Gregorová, 2006, s. 40). Otvorenie študijnej špecializácie navrhol J. Pšenák (Bakošová, 2008, s. 19). Význam pre pregraduálnu prípravu malo aj vydanie prvých vysokoškolských skript zo sociálnej pedagogiky, ktoré v roku 1994 napísala Z. Bakošová (Bakošová, 1994) pod názvom *Sociálna pedagogika. Vybrané problémy*.

Na Pedagogickej fakulte Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici od školského roka 1993/94 možno hovoriť o treťom štádiu vývoja sociálnej pedagogiky, pretože sa na Katedre pedagogiky otvorilo magisterské štúdium pod názvom *Sociálny pedagóg* ako samostatná špecializácia v odbore Pedagogika. Postupne so vzdelávaním sociálnych pedagógov Katedra pedagogiky začala intenzívnejšie rozvíjať aj publikačnú činnosť, ktorá bola v značnej miere zameraná na saturáciu jednotlivých študijných odborov študijnou literatúrou. K prvým významným prácam na vtedajšej Katedre pedagogiky a sociálnej práce (takto sa premenovala sa v školskom roku 1998/99 a v školskom roku 2003/2004 získala pôvodný názov Katedra pedagogiky, pretože sa od nej odčlenila a osamostatnila Katedra sociálnej práce), ktoré boli zamerané na študijný program *Sociálna pedagogika (Mgr.)*, ale aj *Sociálna práca (Bc.)* patrila publikácia *Sociálna pedagogika a sociálna práca* (2000), ktorú vypracoval autorský kolektív Hroncová, Hudecová a Matulayová.

O štvrtom štádiu možno hovoriť od roku 2003, od kedy sa na Pedagogickej fakulte UMB v Banskej Bystrici študuje študijný program *Sociálna pedagogika* v odbore 1.1.4 Pedagogika pod garanciou J. Hroncovej. V tomto období sa na Katedre pedagogiky značne zintenzívnila publikačná a tiež vedeckovýskumná činnosť členov katedry nielen v zameraní na sociálnu pedagogiku, ale aj k iným študijným programom, čo je bližšie uvedené ďalej. Od roku 2008 možno hovoriť o piatom štádiu rozvoja sociálnej pedagogiky a profesie sociálneho pedagóga, pretože v roku 2008 bola táto funkcia legislatívne ukotvená *Zákonom č. 245/2008 o výchove a vzdelávaní* v § 130 („*Zákonom č. 245/2008*“, 2018), ktorý uvádza „Školské zariadenia výchovného poradenstva a prevencie“ a v rámci nich aj ďalšie zložky tohto systému, kde sa nachádza aj funkcia sociálneho pedagóga, ako profesionála v oblasti prevencie sociálno-patologických javov u detí a mládeže. Okrem školských zariadení výchovného poradenstva a prevencie, teda centier pedagogicko-psychologického poradenstva a prevencie a centra špeciálno-pedagogického poradenstva tento zákon umožňuje pôsobiť sociálnym pedagógom a iným odborným zamestnancom tiež v základných a stredných školách (§27), špeciálnych výchovných zariadeniach (§120) a školských internátoch (§117). Tento zákon teda umožnil pomerne veľkorysú uplatnenie sociálnym pedagógom v školách a školských zariadeniach.

Vysokoškolská príprava sociálnych pedagógov sa na Katedre pedagogiky začala od tohto obdobia orientovať viac na prípravu sociálnych pedagógov v školách a školských zariadeniach, nakoľko to už školská legislatíva umožňovala. Kompetencie sociálnych pedagógov ako odborných zamestnancov

bližšie konkretizoval *Zákon č. 317/2009 o pedagogických zamestnancoch a odborných zamestnancoch* v § 24 pod názvom *Sociálny pedagóg* nasledovne: „Sociálny pedagóg vykonáva odborné činnosti v rámci prevencie, intervencie a poskytovania poradenstva najmä pre deti a žiakov ohrozených sociálno-patologickými javmi, zo sociálne znevýhodneného prostredia, drogovu závislých alebo inak znevýhodnených deťom a žiakom, ich zákonných zástupcov a pedagogických zamestnancov škôl a školských zariadení. Sociálny pedagóg plní úlohy sociálnej výchovy, podpory prosociálneho, etického správania, sociálno-pedagogickej diagnostiky prostredia a vzťahov, sociálno-pedagogického poradenstva, prevencie sociálno-patologických javov a reedukácie správania. Vykonáva expertízu činnosť a osvetovú činnosť“ ([„Zákon č. 317/2009“, 2018](#)).

Možno konštatovať, že kompetencie a činnosť sociálnych pedagógov, ktoré vymedzuje tento zákon v podstate odrážajú základné kompetenčné činnosti (preventívne, poradenské, reedukačné, sociálno-diagnostické,...), na ktoré sociálna pedagogika v historickom kontexte i v súčasnosti kladla dôraz.

Študijný program *Sociálna pedagogika* v odbore Pedagogika bol obsahovo viac zameraný na školskú preventívnu sociálno-výchovnú prácu a schválený aj v rámci predchádzajúcej komplexnej akreditácie uskutočnenej v roku 2008 na obdobie rokov 2009–2014. Katedra pedagogiky Pedagogickej fakulty Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici ho v tomto zameraní predložila aj do ostatnej komplexnej akreditácie v roku 2014 a tiež bol úspešne akreditovaný v magisterskom štúdiu v rámci odboru *Pedagogika* pod číslom 7501. V akademickom roku 2018/2019 magisterský študijný program *Sociálna pedagogika* má už 25. výročie svojej existencie na Pedagogickej fakulte UMB v Banskej Bystrici. Od vzniku študijného programu *Sociálny pedagóg* a neskôr pod zmeneným názvom *Sociálna pedagogika* bol o toto štúdium veľký záujem, najmä v externej forme. V ostatných rokoch, podobne ako pri väčšine študijných programov, je už záujem o štúdium v študijnom programe *Sociálna pedagogika*, nižší. Je to spôsobené najmä nedostatočným využívaním legislatívnych možností uplatnenia sociálnych pedagógov v školách a školských zariadeniach, údajne pre nedostatok finančných prostriedkov na túto pracovnú pozíciu, no tiež aj poklesom indexu pôrodnosti od 90. rokov na Slovensku, tak ako v iných krajinách Európy a v dôsledku toho aj nižším počtom záujemcov o štúdium na vysokých školách. K ďalším príčinám možno zaradiť zvýšenie možností vysokoškolského vzdelávania na Slovensku v dôsledku kvantitatívneho nárastu vysokých škôl na Slovensku, aj v zahraničí.

Pedagogická fakulta UMB v Banskej Bystrici bola dlhodobo jedinou fakultou na Slovensku, na ktorej sa magisterský študijný program pod názvom *Sociálna pedagogika* realizoval, na iných fakultách boli iba bakalárske študijné programy, čo v minulosti umožňovalo aj väčší prílev ich absolventov na naše magisterské štúdium. V profile absolventa študijného programu *Sociálna pedagogika*, v zmysle komplexnej akreditácie z roku 2014, sa uvádza, že: „Absolventi dokážu vykonávať a samostatne vedecky pracovať v základnom i aplikovanom výskume, v sociálno-výchovnej oblasti, vo verejnej správe. Ďalej môžu pracovať v zmysle *Zákona NR SR č. 245/2008 o výchove a vzdelávaní* ([„Zákonom č. 245/2008“, 2018](#)) a *Zákona NR SR č. 317/2009 Z. z. o pedagogických zamestnancoch a odborných zamestnancoch* ([„Zákon č. 317/2009“, 2018](#)) ako profesionálni sociálni pedagógovia v materských, základných a stredných školách, v školských zariadeniach výchovného poradenstva a prevencie, v špeciálnych výchovných zariadeniach, v školských internátoch a pod.“ ([„Sociálna pedagogika“, 2018](#)).

Na Katedre pedagogiky Pedagogickej fakulty UMB sa postupne s rozvojom študijného programu *Sociálna pedagogika*, ale aj iných študijných programov, od ktorých v tomto príspevku abstrahujeme, postupne zintenzívňovala aj vedeckovýskumná a publikačná činnosť, z ktorej vyberieme, bez nároku na úplnosť iba niektoré projekty a publikácie, na spracovaní ktorých participovali aj spolupracovníci zo zahraničia. K najvýznamnejším patria: Hroncová, Emmerová, Kraus a kol. *K dejinám sociálnej pedagogiky v Európe* (2008); Hroncová, Kraus a kol. *Sociálna patológia pre sociálnych pracovníkov a pedagógov* (2006, v roku 2007 a 2010 vyšla aj na PF UHK Hradec Králové v ČR pod názvom *Sociální patologie*); Hroncová, Emmerová a kol. *Sociálna pedagogika* (2009); Hroncová, Walancik a kol. *Vybrané problémy slovenskej a poľskej sociálnej pedagogiky* (2009); Hroncová a kol. *Sociálna pedagogika*

na Slovensku (2012); Hroncová, Emmerová a Hronec *Sociálna patológia pre sociálnych pedagógov* (2014); Hroncová, Emmerová a kol. *Sociálny pedagóg v škole v teoretickej reflexii a praxi* (2015). Samostatné monografie a vysokoškolské učebnice pre sociálnych pedagógov spracovali aj Niklová, Kamarášová, Dulovics a ďalší.

Katedra pedagogiky bola organizátorom 5 medzinárodných konferencií SOCIALIA (2007, 2009, 2011, 2014, 2017) a zrealizovala aj 3 odborné semináre pre sociálnych pedagógov v škole (2 pod názvom *Sociálny pedagóg v škole* v roku 2012 a 2015) a ďalšie podujatia. Všetky boli zamerané aj na preventívnu sociálno-výchovnú prácu sociálnych pedagógov v škole, monitoring ich problémov a vzdelávacích potrieb. Na každej konferencii dochádzalo ku komparácii a výmene poznatkov a skúseností s inými vzdelávateľmi sociálnych pedagógov doma i v zahraničí.

Študijný program *Sociálna pedagogika* na ostatných vysokých školách

Vzdelávanie sociálnych pedagógov na Slovensku sa rozvíja aj na ďalších vysokých školách, ktoré uvedieme iba stručne. K týmto univerzitám patria:

Trnavská univerzita v Trnave umožňuje prostredníctvom Pedagogickej fakulty a Katedry pedagogických štúdií absolvovať uchádzačom bakalársky a magisterský študijný program *Sociálna pedagogika a vychovávateľstvo*.

Žilinská univerzita v Žiline ponúkala v minulosti možnosť štúdia sociálnej pedagogiky v bakalárskom študijnom programe *Sociálna pedagogika* na Fakulte humanitných vied – Katedra pedagogických štúdií. V súčasnom období už táto fakulta má novoakreditovaný program nielen v bakalárskom ale i v magisterskom štúdiu pod názvom *Sociálna pedagogika a vychovávateľstvo*, čo možno hodnotiť z hľadiska rozvoja sociálnej pedagogiky pozitívne.

Univerzita Komenského v Bratislave ponúka študijný program *Sociálna pedagogika a vychovávateľstvo* na Pedagogickej fakulte. Zabezpečuje ho Katedra pedagogiky a sociálnej pedagogiky v bakalárskom stupni štúdia.

Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre ponúka možnosť štúdia sociálnej pedagogiky ako jediná vo forme učiteľského študijného programu a síce študijný program *Učiteľstvo pedagogiky*, kde má študent možnosť (v kombinácii s druhým aprobačným predmetom) špecializovať sa na sociálnu pedagogiku od prvého ročníka štúdia v magisterskom stupni.

Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave na Katedre pedagogiky realizovala v predchádzajúcom akreditačnom období bakalársky študijný program *Sociálna pedagogika*. Do novej akreditácie v roku 2014 však už tento študijný program fakulta nepredložila.

V minulosti existoval krátkodobý aj externý študijný program *Sociálna pedagogika* na **Prešovskej univerzite v Prešove v Ústave pedagogických vied Pedagogickej fakulty Prešovskej univerzity**. V súčasnosti je po viacročnom prerušení na tejto fakulte opäť akreditovaný a realizovaný, tiež iba v externom štúdiu.

V súčasnosti ešte nemožno vyjadriť spokojnosť so vzdelávaním sociálnych pedagógov na slovenských vysokých školách, pretože je stále málo vzdelávateľov sociálnych pedagógov, najmä na magisterskom stupni štúdia. V Českej i Poľskej republike je rozvoj sociálnej pedagogiky i vzdelávanie sociálnych pedagógov inštitucionálne i personálne omnoho lepšie zabezpečené, no na druhej strane legislatívne ukotvenie sociálneho pedagóga v škole stále absentuje, ale na Slovensku už 10 rokov profesia školského sociálneho pedagóga existuje.

References

- Bakošová, Z. (1994). *Sociálna pedagogika. Vybrané problémy*. Bratislava: UK.
- Bakošová, Z. (2008). *Sociálna pedagogika ako životná pomoc*. Bratislava: FF UK.

- Baláž, O. (1996). K problémom sociálnej pedagogiky. *Pedagogická revue*, 48(9/10), 495–498.
- Gregorová, A. (2006). Pregraduálna príprava sociálnych pedagógov u nás a v zahraničí. In Z. Bakošová (Ed.), *Sociálny pedagóg. Zborník referátov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou* (s. 37–43). Bratislava: UK.
- Hroncová, J., & Walancik, M. a kol. (2009). *Vybrané problémy slovenskej a poľskej sociálnej pedagogiky*. Banská Bystrica: PF UMB.
- Hroncová, J. a kol. (2012). *Sociálna pedagogika na Slovensku (história a súčasnosť)*. Banská Bystrica: PF UMB.
- Hroncová, J., Emmerová, I., & Hronec, M. (2014). *Sociálna patológia pre sociálnych pedagógov*. Banská Bystrica: BELIANUM.
- Hroncová, J., & Emmerová, I. a kol. (2009). *Sociálna pedagogika – vývoj a súčasný stav*. Banská Bystrica: PF UMB.
- Hroncová, J., & Emmerová, I. a kol. (2015). *Sociálny pedagóg v škole v teoretickej reflexii a praxi*. Banská Bystrica: BELIANUM.
- Hroncová, J., & Kraus, B. a kol. (2006). *Sociálna patológia pre sociálnych pracovníkov a pedagógov*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela.
- Hroncová, J., & Staňová, J. a kol. (2007). *Život a dielo prof. Ondreja Baláža (K otázkam sociálnej pedagogiky)*. Banská Bystrica: PF UMB.
- Hroncová, J., Emmerová, I., & Kraus, B. a kol. (2008). *K dejinám sociálnej pedagogiky v Európe*. Ústí nad Labem: PF UJEP.
- Hroncová, J., Hudecová, A., & Matulayová, T. (2000). *Sociálna pedagogika a sociálna práca*. Banská Bystrica: PF UMB.
- Sociálna pedagogika. (2018, November 11). *Pedagogická fakulta Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici*. Dostupné z <https://www.pdf.umb.sk/studium/uchadzaci-o-denno-a-externe-studium-2019-2020/magisterske-studium/socialna-pedagogika.html?print=1>
- Wrocziński, R. (1968). *Sociálna pedagogika*. Bratislava: SPN.
- Zákon č. 317/2009 Z. z. o pedagogických zamestnancoch a odborných zamestnancoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov. (2018, November 11). *Zákony pre ľudí.sk*. Dostupné z <http://www.zakonypreludi.sk/zz/2009-317>
- Zákonom č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon) a o zmene a doplnení niektorých zákonov. (2018, November 11). *Zákony pre ľudí.sk*. Dostupné z <http://www.zakonypreludi.sk/zz/2008-245>

Jolana Hroncová
Pedagogická fakulta, UMB v Banskej Bystrici